

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de erroribus Pelagianorum, de Gratia, de
Iustificatione & Merito, de Virtutibus Theologicis, & quatuor Cardinalibus,
ac de ineffabili mysterio Incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Art. I. Vtrum Scriptura Sacra sit infallibilis regula fidei?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77342](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77342)

nec vocum diversitas harmoniam confundit, sed mirè servat, & eleganter concinnat; imò ex vocum varietate concors discordia modulatè conflatur: sic in Evangelicæ veritatis & doctrinæ concentu, licet variæ sint Doctorem & Prædicatorum linguæ, unus tamen licet sub fidei, & veritatis Spiritus; ideòque licet sub varijs & dispersitis linguis Spiritus Sanctus apparuerit, unicus tamen ignis supra singulos sedit.

Ab hac doctrinæ concordia omnes aliæ sectæ longissimè recedunt: Plus (inquit Tertullianus lib. 2. de anima cap. 2.) *diversitatis invenies inter Philosophos, quam societatis, cum & in ipsa societate diversitas deprehendatur.* In eadem civitate Atheniensi, alij alia, & diversi diversa sentierunt. Epicuræi Divinam Providentiam negarunt, Stoici asseruerunt. Aristippus in voluptate corporis summum bonum collocavit. Anthylenes in virtute animi constituit. Imò Augustinus 19. de civit. cap. 1. refert ex Marco Varrone ducentas octoginta de summo bono sententias. Item alij unum mūdum adstruebant, alij plures, alij innumerabiles, ut non immeritò illa urbs, Babylon, id est confusio, potuerit appellari, in qua nihil haberetur firmum, sed omnia contrarijs inter se erroribus distraherentur.

Nec minori discordiâ, & sententiarum, seu errorum contrarietate, inter se dividuntur hæretici, ut in antiquis notarunt Irenæus lib. 1. cap. 5. Tertullianus lib. de præscript. cap. 42. Athanasius Epist. ad Liberium, & Epiphanius hæresi 47. In recentibus autem notum est quàm multæ sectæ ex hæresi Lutheri pullulaverint, & quàm partim coherentem loquantur in multis. Omitto innumeras Calvinistarum discordias, quas Feu-ardentius, libro cui titulus est idiomate Gallico, *Entremangeries des Ministres*, fusè descripsit. Tantùm dicam, non mirum esse quod à se invicem illi dissentiant, quicum senectutis pacem & concordiam habere nequeunt. Cocleus enim in opere inscripto, *Lutherus septiceps*, varias Lutheri à seipso dissensiones & contradictiones in omnibus ferè fidei capitibus refert; & in solo Eucharistiæ articulo triginta sex à Gasparo Saxone in tabula contra Lutherum notatæ sunt; ut certè eum spiritu vertiginis, adinstar Babylonicæ turris ædificatorum, actum fuisse, evidenter appareat. Coccius viginti quatuor antilogias Calvini refert: & Nicolaus Romeus in libro qui inscribitur, *Calvini effigies*, spectaculo 9. & 10. quorum titulus, *Calvinus sibi discolor*, ostendit librum institutionum Calvini esse centonem contradictionum, & numerat viginti primarias, & plusquam sexcentas consecutivas. Addit Andreas Duvallius, Doctor Sorbonicus, in Tractatu de fide, quæst. 1. Calvini institutiones nunquam fuisse reculas, quin pleraque, & quidem maximi momenti, vel ab ipso cum viveret, vel à Ministris post ejus mortem, mutata sint, ut in articulo de causa peccati: in prioribus quippe editionibus, clarè & distinctè Deum peccatorum, non tantùm secundùm substantiam, sed etiam secundùm malitiam & deformitatem, authorem statuit; in posterioribus verò, et si rem ipsam retineat, mollioribus tamen verbis, & aliquo pacto ambiguis, ad evadendum utitur.

Ratio autem hujus inconstantie est, quia hæresis non in divino spiritu, sed in humano fundatur, qui varius & inconstans est, nec semper sibi coheret. Unde egregiè Dionys. cap. 14. de divin. nomin. *Vera sapientia est à multis opinionibus*

convertens, & ad unam, veram, & uniformem congregans cognitionem, & uno univoco lumine complens. Quæ verba exponens D. Thomas ibidem lect. 4. subdit: *Illi qui cognoscunt veritatem, conveniunt in una sententia: Sed illi qui ignorant, dividuntur per varios errores.* Variæ enim sunt mendacij falsitatisque semitæ, cum una tantùm sit via, quæ ad veritatis & sapientiæ palatium ducit, & ut egregiè Tertullianus ait: *Hæc est veritatis integritas, & qua ei debetur disciplina plenitudo, & equalitas timoris, & fides obsequij, non mutare sententiam, non variare judicium.*

B *DISPUTATIO II.*

De Scriptura, & Traditione.

Explicato objecto fidei, agendum est de regulis quibus illud infallibiliter proponitur, ex quibus duæ sunt inanimatæ, quæ sensum suum vivâ voce explicare non possunt, nempe Scriptura & Traditio, de quibus in hac disputatione breviter differemus: tres verò animatæ & loquentes, nimirum Ecclesia, Summus Pontifex, & Concilium, de quibus paulò fusiùs agemus in sequentibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum Scriptura Sacra sit infallibilis regula fidei?

Priusquam resolvamus hanc quæstionem, pauca de Scriptura Sacra, ejusque dignitate, utilitate, divisione, nec non de varijs ejus versionibus, præmittenda esse censuimus. De quaduplici autem ejus sensu egimus in disputatione præcæiali ad totam Theologiam, art. 9. ad quem locum Lectorem remittimus.

§. I.

Quid sit Scriptura Sacra?

Scripturæ Sacræ nomine intelligitur Scriptura, **S**infectu & motione Spiritus Sancti scripta, non modò sensum, sed etiam verba dictantis, juxta illud 1. Petri 1. *Omnis prophetia Scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt Sancti Dei homines.* Et 2. ad Timoth. 3. *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum.* Unde per hoc differt Scriptura Sacra, à definitionibus Conciliorum, vel Summorum Pontificum, quòd ista dictantur quidem à Spiritu Sancto quoad sensum, quando sunt definitiones de rebus fidei, non tamen quoad verba; Scriptura verò Sacra, quoad utrumque, à Spiritu Sancto dictata est. Quare frequenter legimus in Scriptura, Prophetas testari Dominum fuisse ad illos locutum: *Isaïæ 5. Hæc dicit Dominus exercituum: Jonæ 1. Factum est verbum Domini ad Fonam, & Jeremiæ 36. interrogantibus primatibus Hebræorum, quomodo ex Jeremiæ ore Baruch descripsisset sermones illos, respondit: Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones*

istos, & ego scribebam in volumine, atramento. Hinc etiam Psal. 44. lingua Sacri Scriptoris appellatur *calamus Scribae velociter scribentis*, quia nimirum, sicut lingua non eloquitur, & calamus non scribit, nisi verba prius in mente loquentis aut scribentis concepta, & ab ea suggesta & dictata: sic verba ipsa quæ scribuntur à Scriptore Canonico, dictantur à Spiritu Sancto. Hinc demum Gregorius lib. 3. Epist. 40. *Quid est (inquit) Scriptura, nisi quadam Epistola omnipotentis Dei ad creaturam suam?* Et in proemio Moralium: *Ipse ergo hæc scripsit, qui hæc scribenda distulit.*

2. Aliqui tamen existimant non omnia & singula Scripturæ verba dictari specialiter à Spiritu Sancto, sed cum de rebus sensui notis & familiaribus sermo est, permitti ut Scriptor Canonice ea verbis suis scribat, cum speciali tamen assistentia Spiritus Sancti, ut nihil falsum aut indecens loquatur. Ita docent Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ hæresi 12. Melchior Cano lib. 2. de locis cap. 18. Andreas Vega lib. 15. in Trident. cap. 17. Bellarminus lib. 1. de verbo Dei cap. 15. Andreas Duvalius hæc quæst. 1. de objecto fidei, Gravina lib. 4. de verbo Dei scripto contro. 1. art. 2. & alij. Ratio etiam id suadet, nam in divinis Scripturis multæ res & verba continentur, quæ Scriptoribus Sacris naturaliter nota & manifesta fuerunt, ut cum v. g. Apostolus scripsit in suis Epistolis: *Lucas est mecum solus, Trophimum reliqui infirmum, salutant vos tales &c.* Ergo non fuit opus ut Spiritus Sanctus propositiones illas, aut verba hæc materialia, ad eas vel similes exprimendas necessaria, in mentibus Scriptorum efformaret. Nam sicut in necessarijs Deus deesse non solet, ita nec in superfluis redundare: superfluum autem fuisset de novo infundere supernaturaliter, quod jam naturali notitiâ satis cognitum atque perfectum Sacris Scriptoribus erat.

Addo quod Author Ecclesiastici, in prologo, veniam petit, si alicubi in verborum compositione deficiat; quod etiam facit Author libri 2. Machabæorum cap. 15. in fine: ex quo non leve argumentum sumitur, Spiritum Sanctum omnia & singula verba Sacris illis Scriptoribus non suppeditasse, sed permisisse, ut aliqua verbis suis, suoque stylo scriberent.

§. II.

De nominibus & elogijs quibus Scriptura Sacra communiter insignitur.

3. **V**arijs solet nominibus Scriptura Sacra insigniri. In primis per excellentiam *Scriptura* appellatur: tum quia ea penè sola digna est quæ legatur aut scribatur; tum etiam, quia ea sola spiritu Dei conscripta est. Item vocatur antonomastice *Biblia*, id est libri, quia omne genus librorum humanorum, omnesque eorum Bibliothecas, longè superat sacrum volumen, quo omnis utriusque testamenti continetur Scriptura. Dicitur insuper *verbum* seu *eloquium Dei*, quia Deus per illam, tanquam per oraculum certissimum, nos alloquitur, mentem suam aperit, & de suarum promissionum infallibilitate certos nos reddit. Nuncupatur etiam *testamentum Dei*, duplici ratione. Prima, quòd quemadmodum testamentum, carta est scripta, in qua declaratur ultima voluntas hominis; sic in Sacra Scriptura continetur ultima Dei voluntas, & lex quam Deus vult ab hominibus servari. Secunda, quòd

A testamentum est, quo bonorum defertur hæreditas, intercedente testatoris morte, quâ contingente, cum esset antea clausum & obsignatum, aperitur: sic enim per libros sacros defertur nobis hæreditas cælestis, & Christi morte in ea confirmamur, ipsique aperti, legimus in eis nos esse Dei hæredes, ac cohæredes Christi, si cum eo sustineamus, ejusque mandata observemus. Demum Scripturæ, *libri Sancti* appellantur, 1. Machab. 12. *Habentes solatio libros sanctos*, non solum propter sanctitatem Authorum, qui omnes, excepto Salomone, creduntur sancti; sed etiam & multò magis propter sanctificationem, quam animis legentium, per modum objecti ingenerant, vel quia nullum ne levissimum quidem errorem aut mendacium admittunt.

B Varia etiam leguntur apud Sanctos Patres Scripturæ Sacræ elogia, quibus ejus dignitatem & utilitatem mirum in modum commendant: Augustinus enim lib. 2. de doctrina Christiana hæc scribit: *Quantum minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Aegypto secum Hebraeus populus abstulit, præ divitijs, quas postea Hierosolyme, maxime sub Salomone consecutus est; tanta est cuncta scientia, etiam utilis, collecta de libris gentium, si divinarum Scripturarum scientia comparetur. Nam quidquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnatur; & cum ibi quisque inveniit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multò abundantius inveniet ea, quæ nisi quam omnino alibi, sed in illarum tantummodo Scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Nihil in illis est (subdit Hieronymus) quod non luceat, & splendore suo mundum illuminet, ut etiam quæ parva putantur, Spiritus Sancti fulgeant majestate. Et in prologo super Psalmos: *In Scriptura (inquit) habet infans quid lactet, puer quid laudet, adulescens quid corrigat, juvenis quid sequatur, senior quid præceat. Hinc discant feminae pudicitiam, populi inveniant pietatem, vidue iudicem, pauperes protectorem, advena custodem. Hic Reges inveniant quid audiant, Judices quid timeant. Hæc tristem consolatur, letum temperat, iratum mitigat, pauperem recreat, & omnibus apta medicamenta tribuit. In Scriptura (ait Hugo Victorinus) quidquid docetur, veritas; quidquid præcipitur, bonitas; quidquid promittitur, felicitas est. Nam Deus est veritas sine fallacia, bonitas sine malitia, felicitas sine miseria. Merito etiam D. Basilius Scripturam officinæ instructissimæ comparat, quæ omnia & omnis generis pharmaca quibusve morbis suppeditat: ita nimirum ut ex ea Ecclesia, dum tempora erant Martyrum, hauserit constantiam suam & fortitudinem; dum tempora Doctorem, sapientie lumina, flumina eloquentiæ; dum tempora hæreticorum, fidei firmamenta, errorum everfionem: in prosperis ex ea didicerit humilitatem & modestiam; in adversis magnanimitatem; in tempore fervorem & diligentiam. Præclare etiam S. Gregorius, explicans illud Job, *Habet argentum venarum suarum principium: Argentum (inquit) est eloquij vel sapientie claritas; vene Sacra Scriptura: ac si aperire dicat: Qui ad veram prædicationis verba se preparat, necesse est ut causarum origines à sacris paginis sumat; ut omne quod loquitur, ad divine auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis sue firmet.* Demum in libro de speculo Monachorum plura habentur Scripturæ Sacræ elogia: illa enim dicitur**

dicatur puteus Jacob ex quo hauritur aqua quae in oratione funduntur; & ejusdem virga decorticata, cujus intuitu varios bonorum operum fetus producimus. Vocatur etiam currus igneus Eliae; quo ad aeternam haereditatem capeffendam in caelum vehimur: mons Sion in quo mandata magni Regis traduntur; & panis quem populo in deserto dedit olim Deus, omne in se delectamentum habens: Polymita Ecclesiae velitis, varijs quaestionum coloribus depicta, quorum grato aspectu humanae mentis curiositas plenissime fieri potest. Item Scriptura magnus ille fluvius est, qui egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum paradisum, qui in quatuor capita dividebatur: Fons, aut Lyranus, quantum ad articulos fidei; fluvius, quantum ad ea quae ex articulis deducuntur. Dividitur autem in quatuor capita, propter quadruplicem sensum quem continet.

Lib. 1. Moral. cap. 4.

Fluvius planus quidem, sed altus, ut ait Gregorius, in quo agnus ambulat & elephas notat. Puteus altus, ob sensum inscrutabilem profunditatem. Fons signatus: fons, quod perpetuo scaturiat, & in hortos Ecclesiae infuat; signatus, quia difficillima intellectu continet. Liber scriptus intus & foris, propter multiplicem sensum in ea contentum; & septem sigillis signatus, ob difficillimam ejus intelligentiam. Liber magnus & involutus: magnus ob amplitudinem sui objecti, pro objecto quippe habet omne scibile; & disciplinae omnes ac quidquid sciri potest, suo sinu complectitur: involutus, ob quadruplicem sensum quem continet, nempe litteralem, mysticum, allegoricum, & anagogicum. Unde Origenes in cap. 1. Joan. *Scriptura* (inquit) *mundus est intelligibilis, suis quatuor partibus, veluti quatuor elementis constitutus, cujus terra est venter in medio instar centri, scilicet historia; circa quam aquarum similitudine abyssus circumfunditur moralis intelligentia: circa historiam & ethicam, veluti duas hujus mundi partes, aër ille naturalis scientia circumvolvitur: extra autem omnia, & ultra, aetherei ille & igneus ardor empyrei caeli, id est superna contemplatio divinae naturae, quam Theologiam nominant, circumglobatur.*

Denique quanta fideles primae Ecclesiae scripturam in veneratione haberent, ex eo constat, quod Biblia juxta Eucharistiam in templo olim ponebatur: erant enim olim in templis duo secretaria à dextro sinistroque latere absidis posita, in quorum altero Sacra Eucharistia asservabatur, in altero divinae Scripturae codices sacri. Unde S. Paulinus (ut ipse testatur Epist. 12. ad Severum) in templo Nolano à se erecto, hos versus ad dexteram altaris inscribi jussit:

Hic locus est, veneranda penus, quae conditur, & quae

Ponitur alma sacri pompa ministerij.

A sinistra verò hosce:

Si quem sancta tenet meditando in lege voluntas, Hic poterit residens sacris intendere libris,

§. III.

De divisione Scripturae.

Communiter dividitur Scriptura in vetus & novum testamentum, seu in libros ad legem veterem seu Mosaicam spectantes, & in libros ad novam seu Christianam legem pertinentes. Vetus testamentum est collectio illa librorum sacrorum qui promittunt venturum Redemptorem, cum praecipis legis antiquae. Novum verò est

Tom. IV.

collectio illa librorum sacrorum, quae promissum liberatorem ut praesentem exhibent, cum praecipis novae legis.

Libri veteris testamenti dividi solent in quatuor classes, scilicet in legales, quales sunt quinque libri Moysis, seu Pentateuchus, Genesis, Exodus, Leviticus, liber Numerorum & Deuteronomij. Historiales, scilicet Josue, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon, Job, Esdras, Tobias, Judith, Esther, Machabaei. Sapientiales, ut Proverbia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus. Et libros Prophetales, quatuor nempe majorum Prophetarum, Isaïas, Jeremias, Ezechiel, Daniel; & duodecim minorum, Oseas, Joel, Amos, Micheas, Abdias, Jonas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias. Libri autem novi Testamenti sunt quatuor Evangelia Matthaei, Marci, Lucae, Joannis, legalibus libris correspondentia, Acta Apostolorum quae historialibus correspondent, Epistola D. Pauli quatuordecim, una D. Jacobi, duae D. Petri, tres D. Joannis, & una Judae, quae libris Sapientialibus correspondent, & Apocalypsis D. Joannis, quae correspondet libris Prophetarum.

Horum librorum quidam dicuntur Canonici, quia eos à Spiritu Sancto tanquam praecipuo auctore produisse, per Ecclesiam constat; alij verò Apocryphi, id est occulti, de quibus an à Spiritu Sancto manarint, incertum & occultum est; ideoque à sacrorum librorum catalogo, eo nomine merito rejiciuntur. Pro Canonicis, constans est omnium Catholicorum sententia, omnes illos qui in Latina vulgata Biblia editione continentur, esse Canonicos, praeter orationem Manasse Regis Juda, cum captus teneretur in Babylone, duos posteriores libros Esdras, & duos etiam posteriores Machabaeorum, qui propterea in fine Bibliae, extra seriem librorum Canonicorum positi sunt. His enim duntaxat exceptis, Sacra Synodus Tridentina, alios pro Canonicis suscipiendos decrevit sess. 4. ubi post recensitum illorum numerum, scilicet quadraginta quinque ex veteri testamento, & viginti septem ex novo, haec verba subduntur: *Si quis autem libros illos*

integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia legi consueverunt, & in veteri vulgata editione habentur, non receperit pro sacris & Canonicis, Anathema sit. Idem sacrorum librorum canon fuerat prius editus à Florentino in decreto Eugenij, & ante mille centum annos à Concilio Carthaginensi 3. cap. 47. & ab Innocentio I. in Epistola 2. ad Exuperium, & à S. Augustino lib. 2. de doctrina Christiana cap. 8. qui praedicto Concilio Carthaginensi interfuit, & subscripsit. Hi tamen Baruch expressam mentionem non faciunt, sed eum sub Jeremia comprehendunt, quia Baruch fuit scriba Jeremiae, ut patet ex Jeremiae 36. ideoque veteres prophetiam Baruch citantes, citant sub nomine Jeremiae, ut pluribus exemplis ostendit Canus lib. 2. de locis Theologicis cap. 11.

Porro libri Canonici sunt duplicis generis, alij enim vocantur Proto-canonici, alij Deuterocanonici. Priores sunt illi de quibus in Ecclesia Dei nunquam à Catholicis haecenus dubitatum fuit. Posteriores verò de quibus nonnunquam ab aliis Catholicis est dubitatum, sed tamen amplius non dubitatur ab ullo Catholico. Proto-canonici sunt infra scripti: Pentateuchus, sive quinque Moysis libri, Genesis, Exodus, Levi-

ticus, Numeri, Deuteronomium, libri Josué, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon, duo Esdræ, Job, Psalterium centum quinquaginta Psalmorum, Proverbia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum; quatuor Prophetæ majores, & duodecim minores, quatuor Evangelia, Acta Apostolorum, Epistolæ tredecim D. Pauli, omnes nempe, exceptâ illâ quæ est ad Hebræos, prima Petri, & prima Joannis.

Deuterocanonici autem sunt ex veteri testamento, Esther, Tobias, Judith, Baruch, Sapientia, Ecclesiasticus, hymnus trium puerorum, Danielis 3. historia Susannæ, & Draconis, Danielis 13. itemque oratio Azariæ, sicut & oratio Jeremiæ circa finem Threnorum, Machabæorum primus & secundus. Ex novo testamento caput ultimum Marci, ab eo loco, *Surgens autem Jesus, & ex capite 22. Lucæ historia de sudore Christi sanguineo, & de confortatione ejusdem Christi per Angelum: Joannis 8. historia de muliere adultera, & ex prima Epistola ejusdem, hæc verba: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, & Filius, & Spiritus, & hi tres unum sunt.* Item tota Epistola ad Hebræos, Epistola Jacobi, & Iudæ, secunda Petri, secunda & tertia Joannis, & denique Apocalypsis ejusdem: de quibus aliquæ Ecclesiæ particulares, & aliqui Patres dubitarunt, aut negarunt esse Canonicos; licet alioqui adhærent Ecclesiæ universali, neque dubitassent aut negassent, si fuisset definitio intimata toti Ecclesiæ, ipsisque nota.

9. Inter Apocryphos verò numerantur tertius & quartus Esdræ, tertius & quartus Machabæorum, Oratio Manasse, appendix libri Job, qui ejus genealogiam describit, præfatiuncula Threnorum Jeremiæ, quæ incipit, *Et factum est postquam in captivitatem;* quæ nec in Hebræis, nec in Græcis, sed in nonnullis duntaxat Biblijs Latinis habetur. Liber Hermæ, qui inscribitur *Pastor,* & denique Evangelia, quæ sub nomine Andree, Bartholomæi, Barnabæ, Nicodemi, & aliorum circumferuntur.

§. IV.

De varijs Scripturæ editionibus.

10. PRIMA Scripturæ Sacræ editio est Hebræica veteris testamenti, & Græca novi: totum enim vetus testamentum à suis authoribus Hebræicè scriptum est, exceptis paucis libris Chaldaicè conscriptis, ut Judith, Tobia, & quibusdam partibus libri Esdræ & Danielis, ut testatur Hieronymus præfatione in Daniele, ubi cum ijs reponit adhuc quasdam partes Jeremiæ, additque librum Job Arabicis vocibus permixtum esse. Novum verò testamentum Græcè scriptum est, præter Evangelium S. Matthæi, quod Hebræicè primum ab illo scriptum fuit, Evangelium S. Marci, quod ab eo Latinè editum est, ut probat Baronius tomo primo Annalium; & Epistolam ad Hebræos, de qua ambigitur, an primum Hebræicè, an verò Græcè scripta fuerit. Origenes enim & Clemens Alexandrinus apud Eusebium lib. 6. historiæ cap. 11. & 18. censent hanc Epistolam Græcè scriptam fuisse, ita ut sententia & res sit Pauli, phrasis verò & stylus sit Lucæ, & Clementis, ideoque sit elegantior cæteris Pauli Epistolis. Hieronymus verò, Theodoretus, Oecumenius, & alij, probabilius existimant, Paulum scripsisse hanc Epistolam Hebræicè, utpote Hebræum Hebræis, & hac de causa alias

Anno
45.
num.
41.

A styli elegantia superare. Est etiam controversia inter Authores, quo idiomate Epistola ad Romanos scripta fuerit? Salmeron enim tomo 1. prolegomeno 35. in fine, asserit illam Latinè scriptam esse: Bellarminus autem, Cornelius à Lapide, alijque plures, censent scriptam esse Græcè, & postea versam in Latinum à Tertio, qui Pauli Amanuensis fuit, ut dicitur cap. 16. versu 22. vel alio Interprete, quem dicit Cornelius Paulum semper ad manum habuisse.

11. Secunda editio est Paraphrasis Chaldaica veteris testamenti, quam Hebræi Targum vocant; de qua qui ejus Authores fuerint, his & controversia est inter Authores. Aliqui enim Judæi existimant, illam ab Ezechiele Propheta fuisse compositam. Jacobus Episcopus Christopolitanus in expositione Psalmi 20. asserit authorem translationis hujus fuisse Jonatham Benuziel, Judæum, qui anno 21. Octaviani Augusti, hoc est anno ante Christum natum 21. transtulit totum vetus testamentum in linguam Chaldaicam, sensum magis de sensu, quam verbum de verbo exprimens. Communis tamen sententia docet, Paraphrasim Chaldaicam veteris testamenti, factam esse à tribus Rabinis Judæorum, nempe à Rabi Aquila, qui Pentateuchum: Rabi Jonatha, qui librum Josué, Judicum, Regum, & Prophetas; & Rabi Joseph cæco, qui Job, Psalterium, Esther, Proverbia, Ecclesiastem, & Cantica, in linguam Chaldaicam transtulit. Hunc Galatinus ait fuisse Discipulum Simeonis justii, qui excepit Christum in ulnas suas, & anno post ejus natiuitatem quadragesimo, hanc translationem seu paraphrasim edidisse.

12. Tertia editio est Græca Septuaginta interpretum, facta 210. annis ante natiuitatem Christi, sub Ptolomæo Philadelpho, apud Pharum Aegypti. Cum enim Demetrius Phalereus, Bibliothecæ regie præfessus, ingentem pecuniam summam à Ptolomæo accepisset, ut omni genere voluminum eam ornaret, & jam quingenta millia volumina Græca in eam deportari curasset, & Ptolomæo promississet se longè plura repositurum, si aliarum quoque gentium scripta congererentur, præsertim Judæorum, quorum libros hæcenus non comparasset, quod propriâ linguâ & characterè conscripti essent, scripsit Rex ad Eleazarum Pontificem, petitque ab eo interpretes, quos ut facilius impetraret, centum millia Judæorum, quos Ptolomæus Lagus captivos duxerat in Aegyptum, libertate donavit, & in Judæam remisit, unâ cum pluribus ad templum donis. Ejus votis annuens Pontifex, misit ad ipsum septuaginta duos Interpretes, legis peritissimos, linguarumque Hebræicæ & Græcæ scientissimos, unde Hilarius, *Principes, Doctoresque Synagoga,* eos appellat, & plures existimant aliquos ex illis fuisse ex magno Synedrio, seu Concilio Hierosolymitano. Hujus rei historiam descripsit Aristæus, unus ex legatis Ptolomæi ad Eleazarum, à quo Josephus lib. 12. antiquitatum cap. 20. & Epiphanius lib. de mensuris & ponderibus, eam mutuati sunt.

Addit ibidem Epiphanius, hos Interpretes binos & binos in cellulis inclusos fuisse, & divino miraculo singula paria ipsorum, iisdem verbis totam Scripturam transtulisse; ita ut simul confecerint sex & triginta exemplaria ejusdem profus versionis. Justinus verò in oratione exhortatoria ad Gentes, dicit singulos in singulis cellulis fuisse inclusos, & majori adhuc miraculo, à singulis

§. V.

De editione vulgata, ejusque in Ecclesia.
authoritate.

14.

UT habuerunt Hebræi suâ linguâ Sacram
Scripturam, Græci quoque suâ testamentum
vetus, ex versione Septuaginta Interpretum, &
testamenti novi ipsos primos fontes; æquum
erat, ut Latina Ecclesia, in qua est sedes Petri, &
in qua perpetuò fides Christiana mansura est,
suâ etiam linguâ eandem haberet Scripturam;
quare innumerabiles olim fuisse Latinas illius
editiones, testatur D. Hieronymus præfatione
in Josué, & D. Augustinus lib. 2. de doctrina
Christiana cap. 11. Sed inter illas duplex fuit vul-
gata, quæ maximæ fuit autoritatis in Ecclesia.

Una vetus, cujus Author ignoratur, fuitque an-
te Hieronymum, & ipsam S. Augustinus libro
citato cap. 11. *Italiam* vocat. Alia nova, facta ab
ipso Hieronymo, qui jussu Damasi Papæ, vetus
testamentum ex Hebræo in Latinum transtulit,
& novum testamentum Græcæ fidei reddidit. Hæc
tamen duæ vulgatæ editiones Latinæ, vetus &
nova, etiam tempore procedente, contentionum
materiam subministrarunt, dum unaquæque suos
fautores habebat; nam illa antiqua, seu Itala,
apud Augustinum citatum melior judicabatur:
Isidorus verò lib. 6. Ethimol. cap. 6. Hieronymi
versionem cæteris anteposuit. Unde post S. Gre-
gorij tempora, ex illis duabus vulgatis, veteri &
nova, una conflata est ad communem Ecclesiæ
usum, quæ vulgata communis dicta est; non
quòd in singulis libris utraque versio permixta
sit, sed quia in ea aliqui Scripturæ libri, nempe
Pentateuchum, Josué, Ruth, Regum, Paralipomenon,
Tobias, Judith, Esther, Esdras,
Prophetæ omnes, Canticum Canticorum, Pro-
verbia, Ecclesiastes, & Job, leguntur, sicut
Hieronymus ex Hebræo in Latinum illos tran-
stulit: alij verò libri veteris testamenti, non ex
versione D. Hieronymi, sed ex antiqua translatio-
ne ante ipsum, cujus author ignoratur, & quæ ab
Augustino *Itala* vocatur, desumpti sunt.

Psalterium etiam vulgatæ editionis Latinæ, non est il-
lud quod D. Hieronymus transtulit ex Hebræo,
neque illud quod transtulit ex versione Græcæ
septuaginta Interpretum, sed illud quod ipse
emendavit, translatum ab antiquo Interprete ex
editione Sancti Luciani Martyris. Demum tes-
tamentum novum vulgatæ editionis, totum nunc
legitur secundum veterem editionem, quam ta-
men D. Hieronymus emendavit; constat enim
Hieronymum emendasse novum testamentum,
jussu Damasi Summi Pontificis, ex præfatione
ejus in Evangelia, & ejus emendationem fuisse
ab Ecclesia receptam, & valde placuisse homini-
bus doctis & pijs ejus temporis, ut intelligi po-
test ex Epistola 10. Augustini ad Hieronymum.

Ex his facillè intelliges, editionem vulgatam
maximæ esse in Ecclesia autoritatis; ut enim
jam ostendimus, ea partim constat ex versione illa
antiqua communi, quam S. Augustinus libro 2.
de Doctrina Christiana cap. 11. *Italiam* vocat,
asseritque Latinis omnibus editionibus, quæ
plurimæ circumferebantur, præferendam esse,
quòd esset (ut ipse loquitur) *verborum tenacior,*
cum perspicuitate sententiæ: partim ex translatione
& emendatione D. Hieronymi, cujus multa ex-
tant SS. Patrum egregia testimonia: Augustinus
enim libro 18. de Civit. Dei cap. 43. sic ait: *Non
desuit temporibus nostris Presbyter Hieronymus.*

15.

15.
desuit temporibus nostris Presbyter Hieronymus.
Ii ij

seorsim totam Scripturam ipsdem verbis reddi-
tam; & se apud Alexandriam vestigia cellularum
vidisse testatur. Idem asserunt Irenæus lib. 3. cap.
35. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum,
Cyrillus Catechesi 4. & alij. Sed repugnat Hiero-
nymus lib. 2. contra Rufinum, & in præfa-
tione tam in Pentateuchum, quam in libros Pa-
ralipomenon, ubi aperte ridet hanc historiam:
*Nescio (inquit) quis primus auctor Alexandria
septuaginta cellulas mendacio suo struxerit.* Itaque
existimat D. Hieronymus, septuaginta duos In-
terpretes in eadem Basilica sedentes, & inter se
conferentes, Scripturam transtulisse. Sed quid-
quid sit de hoc, concedunt omnes, hanc versio-
nem non sine speciali Dei assistentia factam esse,
tum propter admirabilem eorum consensionem,
tum etiam quia integrum opus, brevissimo tem-
pore, nimirum septuaginta duorum dierum spa-
tione, perfecterunt: quæ duo erant difficilia, imò
ipsa consensio moraliter erat impossibilis, nisi à
Deo ipso directi & gubernati fuissent; unde Au-
gustinus lib. 2. de doctrina Christiana cap. 7. uni-
formem hanc consensionem, tanquam miraculo-
sam, & opus dexteræ Excelsi, commendat.

Præter Græcam septuaginta seniorum transla-
tionem, plures aliæ tam veteris quam novi testa-
menti, post Christi adventum, fuerunt factæ,
Græco etiam idiomate; cum enim septuaginta
Interpretem editio corrumperet & vitari cœpisset,
partim negligentia librariorum, partim malitia
hominum, Aquila, Symmachus, & Theodo-
tion, licet alii homines hæretici essent, novas
utriusque testamenti de Hebræo in Græcum
translationes edidit, in quibus in odium Chri-
stiani nominis multa perperam addiderunt, ut
testatur Chrysostomus homil. 5. in Matth. &
Hieronymus Epist. 89. ad Augustinum. Deinde
corruptam Septuaginta editionem emendavit
Origenes multis ex Theodotione admixtis; Aste-
ricis, seu signo radiantis stellæ, designans quæ
minus essent; obelis verò, seu virgulis, quæ ex
superfluo viderentur appositæ. Post Origenem
verò etiam emendavit editionem Septuaginta
Lucianus Martyr, ejusque editio Lucianæ vo-
cata est, à sui Authoris nomine, eaque usæ sunt
omnes Ecclesiæ à Constantinopoli ad Antio-
chiam usque, ut testatur Hieronymus præfat. in
libros Paralip. cujus verba infra referemus. Et
in præfatione ad Psalterium ait ipsam sanctissimi
Martyris manibus descriptam, repertam fuisse
Nicomediæ in quadam turri à Judæis calce illi-
tam, quod Athanasius dicit contigisse sub Con-
stantino Imperatore. Tandem Hefychius Mo-
nachus, & in Palæstina multorum Monachorum
pater, qui Hilarioni, Sanctissimo Eremitæ, ar-
ctissimo amoris vinculo junctus fuit; cum Græcæ
linguæ peritissimus esset, & divinarum Scriptura-
rum lector assiduus, novam Græcam translatio-
nem totius Scripturæ publicavit, partim à se de
septuaginta Interpretibus in veteri testamento
emendatam, partim verò propriâ industriâ in no-
vo testamento, ad antiquam fidem restitutam.
Harum editionum mentionem fecit Hierony-
mus præfat. in lib. Paralipom. ubi hæc scribit:
*Alexandria & Egyptus in Septuaginta suis He-
sychium laudant auctorem. Constantinopolis usque
ad Antiochiam, Luciani Martyris exemplaria
probat. Media inter has provincia, Palæstinos Co-
dices legunt, quos ab Origene elaboratos, Eusebius
& Pamphilus vulgaverunt; totusque orbis hac inter-
pretis varietate compugnatus.*

homo doctissimus, & trium linguarum peritissimus, qui ex Hebraeo in Latinum divinas Scripturas converterit, cuius tantum litterarum laborem Hebraei fatentur esse veracem. Eundem S. Gregorius lib. 20. Moral. cap. 24. ita praedicat, ut ejus translationem, quam novam appellat, ex Hebraeo eloquio cuncta verius transfudisse dicat, atque idcirco dignissimam esse cui fides in omnibus habeatur. Sanctus quoque Isidorus lib. 6. Etymol. cap. 5. Presbyter (inquit) Hieronymus, trium linguarum peritissimus, ex Hebraeo in Latinum eloquium, divinas Scripturas converterit, eloquenterque transfudit, cuius interpretatio merito ceteris anteponitur. Unde Sophronius, vir eruditissimus, S. Hieronymi translationem, non Latinis modo, sed etiam Graecis valde probari animadvertens, tanti eam fecit, ut Psalterium & Prophetas ex Hieronymi versione, in Graecum eleganti sermone transtulerit, & Damasus Papa voluit illam in communem Ecclesiae usum introduci, ut refert Platina in ejus vita. Merito igitur Concilium Tridentinum sessione 4. speciali decreto vulgatae editionem, ut authenticam habendam esse declaravit, his verbis: *Sacro sancta Synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrarum librorum, quoniam pro authentica habenda sit, innotescat; statuit & declarat, ut haec ipsa vetus & vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, & expositionibus, pro authentica habeatur, & ut nemo eam rejicere, quovis praetextu audeat & presumat.*

16. Hinc colliges, Scripturam Sacram vulgatae editionis, esse regulam fidei infallibilem, non vero textum Hebraicum, quem nunc habemus, aut versionem septuaginta Interpretum.

Prima pars patet, Scriptura enim Canonica est infallibilis regula fidei; cum enim sit inspirata & dictata à Spiritu Sancto, necessario vera est in omni sensu, quem Spiritus Sanctus intenderit; unde Christus ipse Joan. 5. Judaeos ad eam provocat, dicens: *Scrutamini Scripturas, illa sunt quae testimonium perhibent de me.* Et Augustinus libro 2. contra Donatistas cap. 6. *Non asseramus (inquit) stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, pro arbitrio nostro, dicentes hoc grave, hoc leve est, sed asseramus divinam stateram de Scripturis Sacris, tanquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit gravius appendamus; imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus.* Sed Scriptura Sacra vulgatae editionis, authentica & canonica est, ut definiit Tridentinum: Ergo illa est infallibilis regula fidei.

17. Secunda vero pars suadetur: Nam licet textus Hebraicus veteris testamenti, fuerit quidem initio plane divinus & authenticus, quia Hebraeis Hebraice primum & originaliter traditus fuit, ab iisque ad Graecos & Latinos derivatus, manseritque integer & authenticus, usque ad Christi tempora & Apostolorum, qui passim Hebraeos Scripturas citantes, nunquam admonent de corruptione; imò & usque ad tempora Hieronymi (communiter saltem) qui ex Hebraeo Scripturam vertit, ut sapiens ipse testatur, & speciatim in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum: At nunc certum est non esse divinum & authenticum, absolute & universaliter, ob varias corruptiones & depravationes, quae in eo factae sunt. Nam Biblia fuerunt punctis à Judaeis vitata, id est pun-

ctorum, quae apud Hebraeos sunt loco vocalium, additione perperam facta à Rabbinis infidelibus, & Spiritu Sancto destitutis, ac ne inter se quidem contententibus, anno post Christum natum 514. Deinde inficitia linguae Hebraicae, quae à multo tempore non adeo fuit communis, & affinitas summa quarundam litterarum Hebraicarum, causa fuit cur aliae pro aliis litterae substituerentur, & interdum duae dictiones in unam conjungerentur, aut in duas una divideretur, cum magna sensus variatione, ut multis exemplis ostendunt Genebrardus in Psal. 4. Galatinus libro 1. de Arcanis cap. 8. & alij.

18. Probatur etiam tertia pars, quae asserit versionem Septuaginta quam nunc habemus, non esse regulam infallibilem fidei; licet enim cum primum talis versio ab illis edita est, fuerit Scriptura Canonica, modo tamen authentica non est, quia in multis fuit vitata & corrupta, ut variis exemplis probat Hieronymus Jonæ 3. Et licet primum emendata fuerit à Cardinali Ximeno Hispano Compluti, & postea Romae à Sixto V. operà quorundam Cardinalium, & doctissimorum hominum; non fuit tamen per istas emendationes ad integram suam puritatem restituta: unde Sixtus nullum edidit decretum, quo illam editionem authenticam esse declararet: Ergo licet illa magnae sit auctoritatis in Ecclesia, non est tamen regula infallibilis fidei, sicut vulgata editio.

S. VI.

Explicantur quaedam antilogiae seu contradictiones apparentes, quae in variis Scripturae locis reperiuntur.

19. **H**eretici ut Scripturam Sacram auctoritatem & infallibilitatem eludant, eamque non esse fidei nostrae infallibilem regulam suadeant, objiciunt quaedam Scripturae loca, quae videntur esse contradictoria, atque adeo falsa ex aliqua parte; duorum enim contradictoriorum, unum est verum & alterum falsum. Hujusmodi sunt quae sequuntur: Genesis 1. dicitur, Deum sex diebus mundum creasse: At Eccles. 18. asseritur ipsum simul omnia creasse: *Qui vivit in aeternum, creavit omnia simul.* Item Genes. 1. dicitur quod lux creata fuit in prima die: quod etiam apparet falsum, quia lux creata fuit cum Sole, cujus productio dicitur facta quarta die. Ibidem etiam cap. 32. Jacob Patriarcha sic ait: *Vidi Dominum facie ad faciem, & salva facta est anima mea.* & tamen Exodi 20. Deus sic loquitur: *Non videbit me homo & vivet.* Eodem capite protestatur Deus se visitare iniquitatem patrum in filios, usque in tertiam generationem; cujus contrarium asseritur Ezechiel. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Præterea 3. Regum 8. dicitur quod in arca nihil aliud erat, nisi tabulae testamenti; & tamen Apostolus ad Hebraeos 9. affirmat quod etiam erat ibi manna, & virga Aaron quae fronderat. Ulterius Job cap. 7. suae historiae asserit se peccasse, nam alloquens Deum, sic ait: *Peccavi, quid faciam tibi o custos hominum? contrariumque affirmat cap. 27. dicens: Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.* Dicitur etiam cap. 1. & 2. ejusdem libri: *In omnibus his non peccavit Job, nec stultum aliquid locutus est labiis suis;* & postea cap. 49. idem Job dicit de seipso: *Leviter locutus sum; & infra: Num locutus, sum quod unquam non dixissem; & cap. 42. Inspicenter locutus sum.* In quibus locis appet-

ta videtur esse contradictio. Denique in novo testamento quadam sunt loca, aliquam contradictionis speciem habentia: nam Joan. 20. Maria Magdalena dicitur venisse mane ad monumentum, cum adhuc tenebræ essent: At contra Marci 16. *Venit ad monumentum orto jam Sole* & Matthæi 28. *Vespere autem sabbati, que lucebat in prima sabbathi, venit Maria Magdalene videre sepulchrum.* Item Roman. 3. Paulus sic loquitur: *Arbitramur justificari per fidem, sine operibus legis:* Jacobus verò cap. 2. suæ Epistolæ Catholice contrarium videtur asserere, his verbis: *Videtur quia ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum.* Plura alia loca, contradictionis speciem habentia, colligunt Magister Cano libro 2. de locis Theologicis, cap. 2. Jansenius in concordia Evangelistarum, & Beccanus cap. 3. de fide, quæst. 8.

20. Ad primum respondeo particulam *simul*, eo loco accipi pro *agud*, seu *pariter*, sensumque Ecclesiastici esse, quod Deus sit æquè omnium creator, licet multa successivè creaverit. Sicut cum dicitur Psal. 48. *simul inspiens & stultus peribunt*, sensus est quod pariter peribunt, non autem quod eodem tempore, vel eodem instanti.

21. Ad secundum dicendum cum D. Thoma 1. parte quæst. 67. art. 4. ad 2. quod substantia Solis & lucis fuit producta primà die, sed quasi informis, quæ postea quartà die formata fuit, & determinata ad particulares effectus in Sole, ideò dicitur creata quarto die. Verba ejus sunt: *Dicendum est, ut dicit Dionysius, quod illa lux, videlicet quæ primà die creata est, fuit lux Solis, sed adhuc informis. . . . sed postmodum data est ei specialis & determinata virtus ad particulares effectus.*

Aliter hunc locum ibidem dubio 2. interpretatur Bannez: ait enim quod Sol quartà die creatus dicitur, non quod tunc secundum substantiam creatus fuerit, sed per recapitulationem, quia videlicet iterum refertur creatus, ut inter alia sidera annumeraretur illud quod præclarissimum est: sicut ob eandem rationem, productio mulieris, quæ revera sexto die facta fuit, narratur à Scriptura post finem omnium dierum.

22. Ad tertium dico, Jacob loqui de familiari visione, sub specie externa: Deum autem in Exodo loqui de visione suæ essentia in seipsa, quæ justis non conceditur nisi post mortem.

23. Ad quartum respondeo, Deum in Exodo loqui de pœna temporali, apud Ezechielem verò loqui de pœna spiritali privationis gratiæ, & damnationis æternæ, de qua ibidem ait: *Anima que peccaverit, ipsa morietur:* illa enim pœna in filios derivatur, non verò ista, excepto peccato originali, de quo non est ibi sermo.

24. Ad quintum dicendum quod in arca erat distinctio quedam, ita ut aliquid posset esse in medio arce, & aliquid ad latus, ut colligitur ex Deuteron. 13. ubi dicitur: *Tollite librum istum, & ponite in latere arce,* & illud latus non vocabatur arca communiter. Igitur in medio arce nihil aliud erat, nisi tabulæ testamenti, & sic verificatur id quod habetur 3. Regum 8. in latere autem erat virga Aaron, urna aurea cum manna, & ita verum est quod affirmat Apostolus ad Hebræos 9. qui latiori vocabulo accepit arcam, prout non solum medium, sed etiam latera complectitur: unde in illis locis nulla est contradictio.

25. Ad sextum dicatur, quod quando Job cap. 1. ait, *Peccavi*, loquitur de aliquo peccato levi quod commisit ante illam tribulationem, cum

Tom. IV.

A verò postea cap. 27. dicit: *Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea,* loquitur de peccato in re gravi, præcipuè de peccatis illis quæ sibi objiciebantur ab amicis.

Ad aliud quod ibi subjungitur, respondent aliqui apud Pinedam, cap. 39. & 42. citatis, quod licet Job in principio suæ tribulationis, in verbis suis non peccaverit, etiam venialiter (in quo sensu verificatur illud quod dicitur cap. 1. & 2.) tamen postea aliquod peccatum, licet leve, commisit, defendendo nimis suam innocentiam coram amicis, vel dum de judicio Dei conquerebatur. Unde verba illa, quæ Job ait, nimirum se leviter & insipienter locutum esse, referunt primò ad id quod dixit cap. 6. *Vinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior, in statera, quasi arena maris hæc gravior appareret:* vel secundo ad id quod ait cap. 7. *Elegit suspendium anima mea:* vel tertio ad illud quod dixit cap. 9. *Si flagellat, occidat:* vel denique ad id quod habetur cap. 13. ubi sibi promittens certam victoriam ex judicio Dei, dixit: *Scio quod inveniar justus in judicio.*

Nihilominus D. Gregorius excusat Job à peccato veniali, & verbis inordinatis, & ait quod cum dixit, *Leviter & insipienter locutus sum,* loquebatur comparative ad Deum, apud quem omnes ejus excusationes & querimonie erant stultitiæ, & locutiones leves: sicut apud ipsum omnes nostræ justitiæ peccata vocantur, & dicuntur esse sicut *pannus menstruatus.* Isaïæ 64. quamvis re ipsa peccata non sint. Potest etiam dici, quod verba Job, stultitiæ & peccata vocantur, non quod revera peccata essent, sed quia habebant aliquam speciem & appatentiam mali, præ nimio dolore cruciatum quos patiebatur. Unde D. Thomas in commentariis ad cap. 38. ipsum excusat, & dicit solum excessisse in modo loquendi.

Ad septimum ex novo testamento desumptum, respondeo Magdalenam domo profectam esse, dum adhuc tenebræ essent, & pervenisse ad monumentum, orto jam Sole. Vespere autem Sabbathi, quæ lucebat in prima Sabbathi, significat auroram diei dominicæ, quæ vocatur prima Sabbathi, id est prima dies post Sabbathum. Vesper enim auroram ibi significat, ob stellam antelucanam, quæ Venus appellatur & Vesper, ut exponit Baronius ad annum Christi 34. Quamvis alij per *Vespere* intelligant partem extremam noctis, quæ tota apud Hebræos vesper interdum vocatur. Alij malunt, Magdalenam, & alias sanctas mulieres, sapienter ad sepulchrum venisse.

Ad ultimum dico, Paulum loco citato solum velle, hominem non justificari per opera quæ fiunt per legem, sive naturalem, sive Mosajcam, seclusà gratiâ Christi; sed per fidem, non informem, sed gratiâ & charitate formatam: Jacobum verò, cum affirmat opera justificare, & non solum fidem, loqui de operibus factis ex fide, & gratia Christi; atque ita unum Apostolum alteri non esse contrarium.

